

Ders 3

18 Eylül 2006

Bölüm 1. Sokrates Suçlu mu yoksa Masum muydu?

Profesör Steven Smith: Tamam bugün bir soruyla başlamak istiyorum, size bir sorum var; evet *Savunu*'yu okuyordunuz, artık *Savunu*'yu ve *Crito*'yu okudunuz; bu eserler hakkında düşünmek için biraz şansınız oldu. Küçük bir anket yapmak istiyorum, kaçınız, sadece ellerinizi kaldırmanız yeterli, kaçınız Sokrates'in masum olduğunu ve beraat etmesi gerektiğini düşünüyor? Tamam, kaçınız onun suçlu olduğunu ve üç aşağı beş yukarı hak ettiği cezayı çektiğini düşünüyor. Daha yüksekse lütfen, tamam. Tam olarak aynı oran değil sanırım, aşikâr olan şu ki, Atina jürisinden biraz daha fazla sayıda insan onun suçsuz olduğunu düşünüyor. Kahverengi gömlek giyen arkadaşım size sormak istiyorum, neden onun masum olduğunu ve beraat etmesi gerektiğini düşünüyorsunuz?

Öğrenci: Şey ben onun [duyulamıyor] ve bana öyle geldi ki [duyulamıyor] daha çok kişisel görüşler [duyulamıyor] tam olarak somut suçlamalar değil.

Profesör Steven Smith: Ve sizin elinizi kaldırdığınızı fark ettim, neden onun suçlu olduğunu ve hak ettiği cezayı aldığını düşünüyorsunuz?

Öğrenci: [Duyulamıyor] neyin adil olduğu bir şekilde [duyulamıyor] adil olan şey toplumun hemfikir olduğu şeydir [duyulamıyor] gibi sözleri tanımlama otoritesine sahip halka karşı geliyordu [duyulamıyor] adil olan toplumun adil dediği şeydir ve toplum der [duyulamıyor].

Bölüm 2. Sokratik Vatandaş

Profesör Steven Smith: Tamam, bir zamanlar Lincoln'ün dediği gibi ikiniz de aynı anda haklı olamazsınız, ikinizden biriniz haklı olmalı, ancak ikiniz de haklı olamazsınız. Evet bugün bu soruyu, Sokrates'in yargılanmasının ne anlama geldiğini tartışmak istiyorum ve geçen sefer dersi kendisiyle bitirdiğim bir sorunla, bir çelişki ile başlamak istiyorum. Yani, Sokrates vatandaşı olmanın ne demek olduğuna ilişkin yeni

bir kavrayış ortaya atar, gördüğümüz gibi geleneksel, Homerik kavrayış diyebileceğimiz, vatandaş kavrayışına, Homer'e kadar geri giden şiir geleneği tarafından yaratılan ve şekillendirilen belli vatandaş sadakati ve vatanseverlik kavramlarına karşı çıkar. Onu rasyonel vatandaşlık, felsefi vatandaşlık olarak adlandıracağım yeni bir vatandaşlık [anlayışı] ile ikame etmek ister. Bir kimsenin kendi bağımsız akıl, yargı ve iddiasına dayanan bir vatandaşlık görüşü. Bu bakış açısını savunma sürecinde ilginç bir pasajda Sokrates tüm hayatını kamusal değil özel meselelerle harcadığını ve bilinçli bir şekilde kamusal meselelerden, siyaset meselelerinden kaçındığını söyler. Bu bir soruyu doğurur. Nasıl bir vatandaşlık, onun teklif ettiği bu yeni tür vatandaşlık, nasıl her hangi bir vatandaşlık kamusal meselelere değil de sadece özel meselelere adanabilir?

Vatandaşlık bizatihi kamusal alanı gerektirir gözükmektedir. Sokrates hayatının hemen hemen tamamıyla kamusal meseleler yerine özel meselelere adandığını söylediğinde ne demek istiyor? Evet, ilk düşünebileceğimiz şey bunun tamamıyla doğru olup olmadığı, Sokrates'in dinleyicisine karşı tamamıyla samimi olup olmadığıdır; nitekim Delfi Kahini'ne gittiğinden beri onun kehanetinin en azından kendi yorumunu takip edip bunca siyasetçi, şair, zanaatkar ve benzerini sorgulamıştır. Bu araştırma ve sorgulamaların kamuya açık yapıldığını söylemektedir, pazarda, açık havada ve kamusal forumda dolaşarak pek çok kişiye sorular yönelmiş, onları sorgulamış ve görülüyor ki, pek çok farklı türden insanı serserim durumuna düşürmüştür. Öyleyse bu sadece özel bir mesele veya özel bir yaşam biçimi olarak görülemez fakat belki de onun kastettiği şey özel bir hayat sürerek hemen hemen tamamıyla kendi bireysel akıl ve yargılama yetilerine dayanacağını, gelenek, otorite, örf ve bu türden şeylere dayanmayacağıdır. Fakat sanırım Sokrates bundan yani sadece özel bireysel yargı yetisine dayanmayı istemekten daha fazla bir şeyi kastetmektedir.

Yaşam biçiminin özel olduğunu söylediğinde, "kamusal yaşamdan ilkeli bir geri duruş" olarak adlandırabileceğimiz bir yolu takip ettiğini kastetmektedir. Sokrates büyük bir çekimserdir, şehrin kolektif eylemlerine, kamusal adaletsizliklere suç ortağı olmayı gerektirecek eylemlerine katılımdan kaçınmıştır. Eğer ona bir slogan atfedecek olursak, onun sloganı doktorların meşhur Hipokrat yeminine benzer bir şey olurdu: "zarar verme." Ve zarar vermemek için kendisini kamusal yaşamdan ilkeli bir geri

duruşa zorlamıştır. Eğer George Bush yakın zaman önce kendisini, karar verici olarak tasvir ettiyse, Sokrates'i çekimser olarak tasvir edebilirsiniz. Fakat siyasal yaşamdan kaçınma uygulamasına referansla Sokrates ne demek istiyor veya ben ne demek istiyorum? Bu türden birkaç örnek verdiğini hatırlıyor musunuz? Hatırlayın, bunlardan bir tanesi onun Peleponnes Savaşı sırasında bir muharebede hayatını kaybeden askerlerin cesetlerini, bedenlerini almayı başaramayan on Atinalı generalin mahkûm edilip idam edilmeleri kararına katılmayı reddetmesiyle ilgiliydi. Bu büyük bir utanç ve rezalet işaretiydi. Bu gerçek bir olaydı. Bir kolektif suç kararı vardı ve bu muharebenin tüm liderleri, generalleri orada idam edildiler ve Sokrates nasıl mahkemenin kolektif suç kararına katılmayı reddettiğini anlatmaktadır, gerçek bir olay.

Kitabı okumanızdan hatırlayacağınız ikinci öykü [bir emre] katılmayı nasıl reddettiğini jüriye anlatışı, hatırlatmasıydı. Otuzlar tarafından, nefret edilen Otuzlar Tiranlığı tarafından Salamisli Leon adlı bir adamın yakalanmasına yardım etmesi emredilmişti. Bu yakalama Leon'un infazına yol açabilecek bir yakalamaydı; , nitekim öyle de olmuştur. Sokrates kendisi için büyük risk alarak bu adamın yakalanmasına katılmayı reddetmiştir. Bence, her iki durumda da Sokrates'in belirtmek istediği şey, siyasal yaşama katılıp katılmama kararında kendi bireysel ahlaki duruşunun bir litmus testi olarak durduğudur. Jüriye, şüphesiz Salamisli Leon olayında Otuzlar Tiranlığı'na boyun eğmeyişi hatırlatacak şekilde, "Ben adalete aykırı bir şekilde hiç kimseye hiçbir konuda baş eğmeyen bir adamdım" der.

Bölüm 3. Hukuka İlkeli İtaatsizlik

Fakat sanırım Thoreau'nun sivil itaatsizlik modeli gibi bir şey olan bu ilkeli bir şekilde hukuka karşı gelme Sokratik vatandaşlık veya Sokrates'in vatandaşlık görüşü hakkındaki merkezi hususu veya merkezi hususlardan birini ortaya çıkarır. Bu ilkeli itaatsizlik siyasası Sokrates'i, ona yöneltilen ahlaksızlık ve inançsızlık suçlamalarından aklar mı yoksa mahkûm mu eder? Yine de şunu soracağım; bir vatandaş vicdanını Sokrates'in yapmış görüldüğü gibi yasanın üzerine koyabilir mi? Bu, dönemin ilerleyen haftalarında sıkça karşılaşacağımız bir sorudur. Bu soru, bir bireyin kendi vicdanını veya ahlak anlayışını yasanın üzerine koyup koyamayacağı sorusu Hobbes adında çok önemli bir siyaset düşünürünü de meşgul etmiştir.

Her biri uyacağı veya uymayacağı kanunları ve kuralları kendisi seçen Sokratik vatandaşlardan kurulu bir topluluk nasıl olurdu? Öyle gözüküyor ki, Sokrates bireysel, özel ahlakıyla öylesine ilgilidir ki, bir anlamda Atina şehrine, mahkemeye, Atina'ya, Meclis'e kamusal meselelerle ellerini kirletmeyeceğini söylüyor. Yine bu mesele—siyasetin, siyasal yaşamın bir kimsenin ellerini dünyada kirletmesini gerektirip gerektirmediği meselesi—ileride göreceğimiz üzere Machiavelli'in oldukça ciddiye aldığı bir meseledir. Siyasal yaşamın gerekliliklerinden, kaba zorunluluklarından kaçınan hatta onları reddeden bir kimse nasıl bir vatandaşdır? Sokrates bazı açılardan 19.Yüzyıl'da Hegel'in güzel ruh diye tasvir ettiği şeyin bir örneği gibi duruyor. Hegel bu terimi ironi olarak, bilirsiniz, özel ahlaki bütünlüğünü her şeyin üzerine koyan bir kimseyi anlatmak için kullanmıştır. Hepimiz bu türden kişiler biliriz veya haklarında bir şeyler okumuşuzdur.

Sokrates bu suçlamalara, bir bakıma sadece çekimser olmak değil ama kendi özel ahlaki vicdanını ve bütünlüğünü yasaların üzerine koyma suçlamasına ne cevap veriyor? Meşhur bir pasajda kendi bakış açısını, onun kaçınma politikasının şehre oldukça faydası olduğunu ileri sürerek savunmaya çalışmaktadır. Bu yöntemiyle önemli katkılar sunar ve gönderme yaptığım pasajda, herkesin hatırlayacağı üzere, kendisini şehirde yaşam kalitesini geliştiren bir at sineği olarak tasvir eder. 30d bölümünde Sokrates şöyle der, pasajı okuyayım: “Evet, Atinalılar benim iyiliğim için bir savunma konuşması yapmaktan oldukça uzaklar, daha ziyade bunu sizin iyiliğiniz için ben yapayım. Söyleyeceklerimi sizin iyiliğiniz için söylüyorum” der, “bu sayede, beni ölüme mahkûm ederek Tanrı'nın armağanına yönelik bir yanlış yapmayın. Çünkü beni öldürürseniz, benim gibi birini tekrar bulmanız çok zor olacaktır. Bunu söylemek saçma olsa da, tıpkı şahane ve safkan bir atın yüce cüssesinden kaynaklanan ataletinden dolayı bir at sineği tarafından uyandırılmaya ihtiyaç duyması gibi ben de Tanrı tarafından şehrin üzerine konduruldu. Evet, gerçekten Tanrı böyle bir kimse olmak üzere beni şehre göndermiş gibi gözüküyor. Ben her birinizi uyandırıyor, ikna ediyor ve kınıyorum ve tüm gün boyunca hiç bir yerde yakanızdan düşmüyorum.” Evet, işte burada bize sadece kendisinin Tanrı'nın bir armağanı olduğunu söyleyen değil aynı zamanda şehre büyük iyiliği olduğunu söyleyen, ortaya koyduğu insan, bireysel ahlaki vicdan örneğinin büyük kamusal faydalar doğurduğunu söyleyen bir Sokrates örneği var. Dinleyicilerine, yaptığı şeyleri kendi iyiliği için değil onların, yurttaşlarının iyiliği için yaptığını söyler.

“Beni sevmeyebilirsiniz, fakat ben sizin iyiliğiniz için varım” der jüriye. Ve dahası yarı dinsel bir dille, başka bir seçim şansının olmadığını iddia eder. Bu onun kendi seçtiği bir şey değildir. O, kendi ifadesiyle Tanrı'nın bir armağanıdır ve kendisine bunu yapması emredilmiştir. “Atinalılar, sizden ziyade Tanrı'ya itaat edeceğim ve nefes aldığım sürece ve yapabildiğim müddetçe felsefe yapmaya devam edeceğim” der. Sokrates kendisini ve kendi yaşam biçimini bir tür dinsel tasvirle, Delfik kehanetle, Tanrı'nın armağanı imajıyla, kendi vatandaşlık anlayışını bu dinsel dille sarmalar gözükmektedir ve bu *Savunu*'nun veya Platon'un her okuyucusunu Sokrates'in bu dili kullanması ile ilgili önemli bir soruyu sormaya yöneltecektir veya yöneltmelidir. Bunu değişik biçimlerde *Devlet*'te yine göreceğiz. Bunu söylerken samimi mi yoksa bu dinsel tonu kullanırken ironi mi yapıyor? Ne de olsa inançsızlık suçlamasıyla idam cezası istemiyle yargılanıyor. İnançsızlık suçlamasını çürütmek için jürinin hoşuna gidecek dinsel bir dil kullanmış, benimsemiş olamaz mı, hatta belki kendisine karşı suçlamalarda bulunan Anytus ve Meletus gibi değil gerçekten dindar ve inançlı olduğunu ima ediyor olamaz mı?

Sokrates kendisini Tanrı'nın armağanı olarak sunarken sadece ironi yapmıyor aynı zamanda kışkırtma maksadıyla konuşuyor olabilir. Bir anlamda, Sokrates'in kendisinin veya herhangi birinin kendisinin kutsalın armağanı olduklarını açıklamasından daha saçma ne olabilir diye sorabilirsiniz. Fakat, doğru, kim böyle bir iddiada bulunur? Fakat başka bir açıdan Sokrates kutsal emri oldukça ciddiye alıyor gözükmektedir, öyle değil mi? Sokrates Delfi Kâhininin Charephon'a Sokrates'ten daha bilge bir kimsenin olmadığını söylemesinden sonra, öncesinde değil, doğal olguları araştırmayı bırakıp ahlaki erdem ve adaleti araştırmaya, deyim yerindeyse ikinci yolculuğuna koyuldu. Sokrates sıklıkla tuttuğu yolun kendi seçimi olmadığını ama ilahi bir emrin sonucu olduğunu ifade eder. O bir tür kutsal fermanın kontrolündedir ve tam da bu ilahi emre, bu özel çağrıya adanmışlığı onu dünyevi işleri ihmal etmeye yöneltmiştir. Çeşitli noktalarda, aşırı yoksulluğunu, karısına ve çocuklarına yükümlülüklerini ihmal edişini ve yetmezmiş gibi çeşitli kamusal kişiliklerin kendisine yönelttiği aşağılama ve horlamalara maruz kalışını dinleyicilere hatırlatır. Bunların hepsi onun ilahi emre bağlılığının sonucudur. Bir diğer ifadeyle, Sokrates kendisini, ona layık görülen göreve ihanet etmektense hayatını riske edebilecek kadar eşsiz inanç ve iman sahibi bir insan olarak sunar. Sokrates çitayı kendisi için oldukça yükseğe koymaktadır.

Bu konuda ona inanacak mıyız, önemli bir soru soruyorum, tekrar ediyorum, ona inanacak mıyız, bu konuda samimi mi yoksa sadece kendisini korumak için bir retorik olarak mı kullanıyor? Yaşadığını söylediği bu özel tür dindarlık nedir? Birçok bakımdan, jürinin felsefe yapmaya son vermesi yönündeki kararına cevap verirken Sokrates kendisini şu sözlerle ifade eder. Suçlu bulunmasından sonra jüriye yaptığı ikinci konuşmadan bir bölüm aktarmak istiyorum: Yaşam tarzıyla ilgili olarak, “Sizi ikna etmek, bazılarınızı bu konuda ikna etmek en zor şey” der. “Çünkü eğer bunun Tanrı’ya karşı gelmek olduğunu ve bu nedenle sessiz kalmanın imkansız olduğunu söylesem, ironi yaptığım düşüncesiyle ikna olmayacaksınız. Öte yandan, eğer bir insan için erdem hakkında konuşmalar yapmanın büyük bir iyilik olduğunu ve sorgulanmamış hayatın bir insan için yaşanmaya değer olmadığını söylesem daha da az ikna olacaksınız.” Bir diğer ifadeyle, 37c ve d civarındaki bu pasajda bir ikileme karşı karşıya olduğunun farkında olduğunu ifade ediyor görünmektedir.

Bir yanda, kutsal bir göreve verdiği referans, bunu orada açıkça ifade eder, dinleyicileri tarafından Sokratik ironi ve samimiyetsizliğin bir diğer örneği olarak görülecektir. Fakat kendi yaşam biçiminin iyiliği ve adilliği konusunda ve yalnız sorgulanmış hayatın yaşanmaya değer olduğuna insanları yalnızca rasyonel temellerde ikna etmeye çalışsa kendisine inanılmayacağını söyler. Sonuçta, bir Sokratik vatandaş ne yaparsa yapsın, ya ironi yaptığı söylenecek ve kendisine inanılmayacak ya da kendisini rasyonel ve felsefi temellerde savunmaya kalkarsa basitçe kendisine inanılmayacaktır. Sanırım, bu bugün derse başlarken sorduğum soruyu ortaya çıkarır. Sokrates hoş görülmeli midir, iyi bir toplum Sokrates’i hoş görür müydü? *Crito*’daki bu diyalogla ortaya atılan soru da budur. Konuşma özgürlüğü, yani sivil inançsızlığın sınırında olan hatta ona dâhil olan böyle bir konuşma ne kadar hoş görülmelidir? Platon okurlarının yıllar boyunca bir kabulü Sokrates’in yargılanmasının, Sokrates’in infazının ifade özgürlüğünü bastırma veya cezalandırmanın bir topluma olan kötülüğünü ve tehlikelerini göstererek tam düşünce özgürlüğünün bir savunusu için gerekçe sunduğu şeklindedir. Fakat bu doğru mudur, bu gerçekten Platon’un öğretisi midir?

Sokrates’in söyledikleri arasında, onun ifadesiyle, başka her şeyi bir yana bırakıp genç ve yaşlı hepinizi bedeniniz ve parayı değil ama ruhunuzun nasıl en iyi durumda olacağını düşünmeye ikna etmeye çalışmak doğrultusundaki görevini çok önemseydiği

bulunur. Hoşgörü ve ifade özgürlüğünün bu savunusunu nasıl anlayacağız? *Savunu* Sokrates'i toplumun radikal eleştirmeni ve sorgulayıcısı olarak filozofun en uzlaşmaz savunusunu sunarken resmetmektedir. Sokrates Atinalıların siyasalarının basitçe şu veya bu yönünü değiştirmelerini talep etmemekte fakat Atina'nın kamusal yaşamında, yurttaşlık kültüründe daha keskin ve hatta devrimci diyebileceğim bir değişim talep etmektedir. Yurttaşlarına yaşamlarının yaşamaya değer olmadığını, sadece sorgulanmış hayatların yaşamaya değer olduğunu onların hayatlarının sorgulanmış olmadığını ve bu nedenle onların hayatlarının bir değerinin olamayacağını söylemektedir, öyle değil mi? Felsefe yapmayı bırakma seçeneği sunulduğunda, felsefeyi bir emir, kutsal bir emir uyarınca yaptığını ve başka türlü davranamayacağını ileri sürerek reddeder.

Bölüm 4. Crito'nun Savunusu

Platon bizim Sokrates'i ilkeli, ölümle karşı karşıya kaldığında inandığı şeyleri savunan bir insan olarak mı yoksa temel kanun ve değerlerini kabul etmediği toplum tarafından hoş görülemeyecek veya hoş görülmemesi gereken devrimci bir kışkırtıcı olarak mı görmemizi istiyor? Bir dereceye kadar, bu iki sorunun da doğruluk payının olduğunu düşünme eğilimindeyim. Belki bu sorunun cevabı veya bir cevabı, tipik olarak *Savunu*'dan çok daha az ilgi çekse de, *Savunu*'ya eşlik eden diyalog veya konuşma *Crito*'da sunulur. Çünkü kısmen bu diyalogun şehrin iddiasını, şehrin Sokrates'e karşı iddiasını sunduğunu düşünüyorum. Şunların bazılarını incelemek istiyorum. Eğer, *Savunu* filozofun şehre karşı, Sokrates'in şehre karşı iddialarını sunuyorsa, *Crito* şehrin filozofa karşı iddialarını sunar. Burada, Sokrates'in kendisine karşı şehrin iddialarını, kendi suçlayıcılarının mahkemede yaptığından daha iyi bir şekilde sunduğunu söyleyebiliriz. Böylece, *Savunu*'da deyim yerindeyse diyalogun merkezi eylemini oluşturan Sokrates ve kanunlar arasındaki konuşma Anytus ve Meletus'un ona karşı yapmış olmaları gereken iddiaları sunar. *Savunu* siyasal hayatı adaletsizliğe bulaşmayı gerektirmesi nedeniyle kötüler ve Sokrates adaletsizliği gerektiren kanunlara ve siyasalara bulaşmayacağını söylerken, *Crito* kanunların haysiyetini, şehrin ve onun kanunlarının haysiyetini veya yüceliğini savunur. Yine *Savunu* ilkeli bir kaçınma veya siyasal yaşama itaatsizliği savunurken, *Crito* kanuna itaat ve yükümlülük konusunda belki de bugüne değin yapılan en kapsamlı savunuyu

yapar. Evet, bu iki diyalogdaki görünüşte çelişen bu iki bakış açısını, eğer yapabilirsek, nasıl uzlaştıracamız?

Bu iki diyalog, aşikâr ki, sadece içerik olarak değil dramatik bağlamlarında da farklılık göstermektedirler. Yine şu hususların bazılarını düşünün. *Savunu* büyük ve çoğu anonim 500den fazla kişiden oluşan, Meclis yani Mahkeme önünde yapılan bir konuşmadır. Tüm platonik diyalogların arasında yalnızca burada Sokrates'in bu büyüklükte bir dinleyiciye hitap ettiğini görüyoruz. Öte yandan, *Crito*, Sokrates ve tek bir birey, sadece bir kişi arasında geçen bir konuşmadır. *Savunu* Atina Mahkemesinde, olabilecek en kamusal mekânda geçerken, *Crito* bir hapisane hücrenin karanlığı ve yalnızlığında geçer. *Savunu* Sokrates'i hayatını, kendisini şehre gerçekten fayda sağlayan, Tanrı'nın bir armağanı olarak sunarak savunur gösterirken *Crito*'da Sokrates'in daha önce itaat etmeyi reddettiği kanunların otoritesine boyun eğdiğini görüyoruz. Nihayet, eğer *Savunu* Sokrates'i felsefe uğruna ilk şehit, felsefe davasına canını veren ilk kişi olarak sunuyorsa, *Crito* Sokrates'in yargılanması ve cezasını adaletin tecellisi olarak sunmaktadır. Bu büyük karşıtlıklar bizi bir soru sormaya zorlar, Platon bu iki çok farklı bakış açısını sunarak ne yapıyor, Platon'un Sokrates'in şehir ile olan ilişkisine dair birbirine oldukça karşıt iki farklı fikri barındıran bu iki eseri bize sunmaktaki amacı nedir? Platon'un akli mi karışmıştı, kendi kendisiyle mi çelişiyordu, ne yapıyordu? Büyük bir soru. Umarım bunu cevaplandırabilecek zamanım vardır.

Crito'yu biraz yakından inceleyelim. *Crito* adını Sokrates'in bir arkadaşı ve öğrencisi olan ve diyalogun başında hocasının başında dikkatle nöbet tutan Crito'dan alır. Crito Sokrates'ten onun kaçmasına yardımcı olmak için izin vermesini ister. Gardiyanlara rüşvet verilmiştir ve kaçış kolay olacaktır fakat Crito'yu doğrudan ikna etmek yerine Sokrates bir diyalog yaratır; esasen, diyebiliriz ki daha geniş diyalog içinde bir diyalog, kaçışa karşı yani kanuna itaatsizliğe karşı argümanını geliştirdiği kendisi ve Atina'nın kanunları arasında geçen bir diyalog. Argüman şu şekilde özetlenebilir. Hiçbir devlet kurallar olmaksızın var olamaz. Her devletin ilk kuralı, vatandaşların kuralları bir kenara koyma, hangisine uyup hangisine uymayacağını tercih etme özgürlüklerinin olmadığıdır. Herhangi bir tür sivil itaatsizlik içerisine girmek şu veya bu yasayı sorgulamak değildir, o tam da hukukun doğasını, kuralların varlığını sorgulamaktır. Hukuku sorgulamak ve ona uymamak hukukun otoritesini yıkmakla

aynı şeydir. Bir tek kanunun bile ihlal edilmesi anarşinin, hukuksuzluğun özünü teşkil eder, bu kanunlara itaate yönelik çok kapsamlı bir argümandır. Bir tek kanunun bile ihlal edilmesi kanunun kanun olarak otoritesinin sorgulanmasıdır. Bu çok güçlü bir argümandır, bir bakıma Sokrates'in sözleri kanunun ağızından söyleterek kendi aleyhine geliştirdiği bir argüman. Fakat o burada da durmaz. Vatandaş bizatihi varlığını kanunlara borçludur der. Bizi biz yapan, kanunların, adetlerin, geleneklerin, bizi yoğuran kültürün gücü ve otoritesidir. Bizi kanunlar vücuda getirmiştir der ve bizim kullanımımızda "vücuda getirme" açık bir şekilde İncil'le çağrışım yapar. Bir kelimeyle, vatandaş kanunlar tarafından yaratılmış, vücuda getirilmiştir. Onlar bizim üzerimizde bir nevi ebeveyn otoritesine sahiptir; öyle ki, herhangi bir kanuna karşı gelmek bir inançsızlık, çevremizdeki en eski şeylere yönelik bir saygısızlık eylemidir. Kanunlar bizim sadece ebeveynlerimiz gibi değildir, onlar bizim kendilerine saygı ve inanç borçlu olduğumuz atalarımız, bizim söyleyebileceğimiz şekliyle, kurucu babalarımız gibidir.

Birçok şekilde, *Crito*, bazı bakımlardan, inanç hakkındaki platonik diyalogdur. Sokrates burada kanunun otoritesini tamamen kabul ediyor görünmektedir; *Savunu*'da yaptığı gibi itaatsizlik doğrultusunda kanıtlar sunmamaktadır. Sivil itaatsizlik, ilkeli kaçınma havarisi Sokrates'e birdenbire ne oldu böyle? Sokrates kendiliğinden veya kanunların zorlamasıyla her vatandaş ve onları mutlak itaatle bağlayan kanunlar arasında var olan anlaşmayı tamamıyla kabul etmektedir. Soru neden Sokrates'in *Savunu*'da böyle gururlu bir meydan okuma ve kanunlardan bağımsızlık sergilerken, *Crito*'da kanunlara koşulsuz ve neredeyse fare gibi bir teslimiyet içinde olduğudur. Ne oldu ona, neden böyle birdenbire mütevazı ve teslimiyetçi bir hale büründü? Onun Tanrı'nın armağanı olduğu söylemine ne oldu? Bu sizin düşünmenizi istediğim bir şey, eminim bu hususta kendi aranızda konuşmak isteyeceksinizdir, ancak bu paradoksa, bu soruya cevap vermek, karşılık vermek için şöyle bir şey ileri sürmeme izin verin.

Savunu ve *Crito* bir gerilimi temsil ederler, hatta onlar az çok sürekli ve birbiri ile uzlaşmaz iki ahlak kodu arasındaki bir çatışmayı temsil eder. Sokrates tarafından temsil edilen, akli yani bireyin egemen aklını mümkün olan en yüksek otorite olarak kabul eder. Filozofu devletin tehlikeli otoritesinden özgürleştiren ve bireyi siyasi hayatın zorunlu bir parçası olan adaletsizliğe ve kötülüğe bulaşmaktan koruyan şey

[kişinin] kendi aklına dayanmasıdır. İlkeli çekimser, Sokrates buradadır. Diğer ahlaki kod kanunların konuşması tarafından temsil edilir. Burada bireyin üzerinde esastan bağlayıcı olan ve hatta bireye önceliği olan şey topluluğun kanunlarıdır, en eski ve en derin inançları ve kurumlarıdır, onun anayasası, bizim söyleyeceğimiz şekliyle rejimi, *politeia*'sıdır. Bir bakış açısı felsefi yaşamı, sorgulanmış hayatı; diğeri ise siyasal yaşamı, müzakere etme, yasama, bir insan için en yüce eylem olarak savaş ve barış yapma işlerine katılan vatandaşın yaşamını yaşanmaya en fazla değer hayat olarak görmekte. Bunlar birbiri ile uzlaşmaz iki alternatif sunmaktadır, deyim yerindeyse, iki farklı çağrıya karşılık gelir ve kanımca bunları uzlaştırmaya veya sentezlemeye teşebbüs etmek bunların her birine yönelik derin bir adaletsizliğe yol açacaktır.

Platon her birimizin en ciddi ve değerli yaşam tarzına dair bu iki rakip anlayıştan birini bir şekilde seçmek zorunda olduğumuza inanır görünmektedir. Hangisini seçeceğiz, bizim için nihai öneme sahip olan hangisidir? Hangisi? Fakat her ikisini de seçemeyiz ve sanırım felsefi ve siyasi yaşam tarzları arasındaki bu fark, dersin başında kimin Sokrates'in masum olduğuna ve aklanması gerektiğine ve kimin onun suçlu olduğuna ve cezalandırılması gerektiğine inandığını sorduğumda ortaya çıkan farkı bir dereceye kadar açıklar. Ve bir anlamda, birisi bunun belki Platon'un son sözü olmadığını söyleyebilir, Sokrates'in niye kalıp, zehri içtiği sorusunu kastediyorum. Sonuçta, kendi aklının ilkelerine derinden bağlı ise, neden hala şehrin yasalarını umursamalı, neden Crito'nun kendisine kaçışta yardım etmesine izin vermesin ve Girit'e gidip nefis Girit şarabını içip yaşlılığın tadını çıkarmasın? Nitekim, Platon bir başka diyalog yazmıştır, en uzun diyalogu, *Yasalar* adlı bir kitap. Burada Girit'te yaşayan ve basitçe Atinalı yabancı olarak isimlendirilen ve bu toplumun temsilcileri ile bir konuşma sürdüren bir kişiye rastlıyoruz. Bu kişinin Sokrates olduğu söylenmemekle birlikte bazen bu konuşmanın Sokrates kaçsaydı yapacak olduğu bir konuşma olduğu düşünülür. Bu, yeniden şu soruyu doğurmaktadır: Sokrates'in kaçışı reddetmek için Crito'ya verdiği gerekçeler, Atina şehrinin kanunlarına söylediği gerekçeler, bunlar Sokrates'in gerçek gerekçeleri midir? Sokrates kendisi ve kanunlar arasında kurguladığı bu konuşmaya inanmakta mıdır yoksa sadece arkadaşını Sokrates'e yardım edemediği için duyduğu suçluluktan kurtarmak için yarattığı bir kurgu mudur?

Tabii ki, Crito Sokrates'in kaçmasına bir biçimde yardım etmediğinin başkaları tarafından öğrenilmesi durumunda kendisi hakkında ne düşünecekleri konusunda oldukça kaygılıdır. Kanunlar için ve kanunlar ile yapılan bu konuşma Sokrates'in yükümlülük ve itaat konularındaki en derin düşüncelerinin bir ifadesi olmaktan ziyade Crito'nun faydası için mi yapılmıştır? Bu konuşmada o, Crito'yu şehrin kanunlarıyla uzlaştırabilmek ve onun kanuna devamlı itaatini sağlayabilmek için rasyonel mülahazalar diyebileceğiniz gerekçeler vermek üzere bir tür adalet mi ihsan ediyor? Bu birçok bakımdan iki diyalog arasındaki görünür farkı anlamlandırmamızı sağlar. O sadece Sokrates'in Atina'nın yasalarından kendinin üstünlüğü hissini göstermez. *Savunu*'nun ilk konuşmasında, ölüme kayıtsızlığını ifade ederek şehrin onu ölüme mahkûm etmesine meydan okur ve sonra *Crito*'da ölüme karşı bu aynı umursamazlığı Crito'nun kendisinin kaçışına yardım etmesine izin vermeyerek ifade eder. Sokrates, sonuna kadar kendi kanununu kendisi koyar görünürken aynı zamanda Crito ve onun gibi olan diğer kimseler için kanuna rasyonel ve onurlu bir itaatin örneğini sunar.

Sokrates'in ölümüne baktığımızda, onu bir trajedi, ahlaki bir trajedi, gayrı adil bir kanun tarafından adil bir insanın ölüme mahkûm edilmesi olarak mı görüyoruz? Öyle olduğunu sanmıyorum. Hiç alakası yok. Sokrates'in 70 yaşında ölümü, kendisi tarafından gelecekte felsefenin bir cesaret ve adalet kaynağı olarak kabul edilmesini sağlaması niyet edilmiş bir felsefi şehitlik eylemidir. Sonraki mektuplarından birinde Platon Sokrates'i sunuşuyla ilgili olarak bilinçli bir şekilde Sokrates'i genç ve güzel, ölüm karşısında korkusuz, aktif adaletsizlikte rol almayı reddeden, kendisini dinleyenlere bilgelik ve adalet dağıtan bir adam olarak sunduğunu söyler. Biz gerçek Sokrates'i bilmiyoruz, Sokrates hakkında bildiğimiz her şey onun hakkında farklı resimler çizen Platon ve Aristophanes ve az sayıda başka kimseden okuduklarımızdır. Fakat Platon'un Sokrates'i, zayıf argümanı güçlü gösteren bir tür sofist sunumunun tam karşı kutbundadır.

Bölüm 5. Dördüncü Yüzyıl Atina'sından Günümüze Dersler

Platon'un diyalogları, *Savunu*'nun yanı sıra *Devlet* ve *Crito* kelimenin en geniş anlamıyla sadece Aristophanes'in suçlamasını cevaplama değil felsefe davasını değerli ve liyakati olan bir şey olarak savunma teşebbüsüdür. Bu bizi bugün nerede

biraktırmaktadır? Bütün bunlar hakkında ne düşünmeliyiz? Dördüncü yüzyıl Atina'sından çok farklı bir dünyada yaşayan bizler Sokrates'in örneğinden ne öğrenebiliriz? Daha önce sizin çoğunuzun yaptığı gibi çoğumuz kendisini içgüdüsel olarak şehre karşı Sokrates'in tarafını tutar buluyor. Sokrates'e karşı şehrin tarafını tutanlar, yurttaşlık inancının değerine inananlar aramızda oldukça az. Belki sadece güneydeki küçük bir kasabadan gelenler ve Brooklyn'in belli bölgelerinden gelenler inancın bir yaşam biçimi olarak üstün değerini anlayabilirler. Büyük oranda biz bir adaletsizlik kurbanı olarak Sokrates resmini kabul etme eğilimindeyizdir. Onunla ilgili kimi gerçekleri, demokrasiye düşmanlığını hafife alırız, işimize geldiği gibi hafife alırız; bunu *Devlet*'te göreceğiz, belli ölçüde *Savunu*'da hâlihazırda gördük. Yurttaşlarının yaşamlarının yaşanmaya değer olmadıkları iddiası, kendi yaşam biçiminin kimsenin görmediği ve hakkında bir şey duymadığı biri tarafından emredildiği iddiası. Bunların hiç biri bizim için bir fark yaratmıyor gözükmemektedir fakat sanırım yaratmalıdır.

Sokrates'in iddialarını göz önüne alarak "Sorumlu bir vatandaşlar topluluğu ne yapardı, onlar nasıl davranmalıydı?" sorusunu kendinize sorun. Bir cevap Sokrates gibi sivil karşıtlara daha fazla hoşgörü göstermek olabilir. Heteredoks (aykırı) inançlara sahip bireylerin fikirleri başkalarını kendi fikirlerini sorgulamaya, gözden geçirmeye teşvik edebilir. Bu iyi bir şeydir. Milton, Locke ve Voltaire bunun gibi bir argüman ileri sürmüşlerdir. Fakat bu Sokrates'e karşı hakkaniyetli midir?

Platon'un savunmadığı bir şey Sokrates'in basitçe hoş görülmesidir. Onun öğretisinin hoş görülmesi bir anlamda onu önemsizleştirmek, zararsız hale getirmek gibi görünmektedir. En azından Atinalılar onu ciddiye alma onurunu bahşetmektedir, nitekim bu nedenle yargılanmaktadır. Atinalılar Sokrates'i hoş görmeyi reddetmektedirler çünkü onun zararsız olmadığını, kendi yaşam biçimlerine ve asil ve değerli buldukları her şeye bir meydan okuma, kökten bir meydan okuma içinde bulunduğunu biliyorlar. Sokrates zararsız değildir çünkü kendisinin itiraf ettiği gibi insanları etrafında toplayabilme yeteneği vardır, birkaç kişi bugün, birkaç kişi yarın. Kim bilir? Sokrates'i hoş görmek ona "hayat biçimimizi çok da önemsemiyoruz, ona her gün meydan okuyup tekzip etmene müsaade edebiliriz" demektir. Bu iyi midir, doğru mudur? Sokrates'in yargılanması bizim hoşgörünün sınırları hakkında, hangi görüşleri basitçe hoş görülemez bulduğumuzu düşünmemizi ister. Sağlıklı bir toplum

her bakış açısına açık olan bir toplum mudur, ifade özgürlüğü doğal olarak saygıya değer midir, en üstün iyi midir? Diğer tüm iyilere galip mi gelmelidir yoksa hoşgörü bir noktada hoşgörü olmaktan çıkıp hiçbir şeyi çok ciddiye almadığı için her şeye özgürlük tanıyan bir yumuşak nihilizm mi olmaktadır? Nihilizm ile her ne kadar pespaye, kötü ve alçak olursa olsun her tercihin diğer tüm tercihlerin meşru eşiti sayılması görüşünü kastediyorum. Bu gerçekten hoşgörü müdür yoksa basitçe gerçeği ve [ahlaki] yargının standartları arayışından vazgeçmeye karar vermiş bir ahlaki çöküş biçimi midir? Sanırım sonsuz hoşgörünün entelektüel pasifliğe ve her bakış açısının sorgusuz kabulüne yol açması tehlikesi vardır. Evet, bu konuda bu kadar yeter. Zamanımızın bittiğini görüyorum. Sizden yapmanızı istediğim şey Çarşamba gününe kadar bu konuyu düşünmeniz, arada bir aklınıza getirmeniz ve Çarşamba günü de, bazılarının inandığı gibi, tüm zamanların en önemli kitabı olduğu iddia edilen *Devlet*'i okumaya başlayacağız. Çarşamba günü görüşmek üzere.